

Izvirni znanstveni članek
UDK 347.23:347.451.9

Neupravičena obogatitev v večosebnih razmerjih

KARMEN LUTMAN
doktorica pravnih znanosti, LL.M. (Berlin)
asistentka na Pravni fakulteti
Univerze v Ljubljani

1. Uvod

V skladu s splošnim načelom neupravičene obogatitve mora tisti, ki je bil brez veljavnega pravnega temelja obogaten na škodo drugega, prejeti vrniti oziroma nadomestiti vrednost dosežene koristi (prvi odstavek 190. člena Obligacijskega zakonika – OZ¹). Povračilni zahtevek je usmerjen zoper dolžnika, ki se je neupravičeno obogatil na upnikov račun. Tako sta osebi, med katerima je neposredno prišlo do neutemeljenega premika premoženja, praviloma tudi stranki obogatitvenega zahtevka. Če je denimo kupec na podlagi neveljavne kupoprodajne pogodbe prodajalcu izročil denar, prodajalec pa njemu blago, bodo zahtevki iz neupravičene obogatitve nastali neposredno med njima.

Pravila prava neupravičene obogatitve postanejo kompleksnejša, kadar do prenosa premoženja pride v večstranskih razmerjih, torej razmerjih, v katerih je – posredno ali neposredno – udeleženih več oseb. Seveda gre tu le za osebe, ki v pravnih razmerjih nastopajo samostojno in v svojem imenu.² Tipični položaji tristranskih obogatitvenih razmerij nastanejo v zvezi s cesijo, asignacijo, poroštvom, zastopanjem, pogodbo v korist tretjega in plačilom tujega dolga. Če v takšnih razmerjih pride do nekega prenosa premoženja in se kasneje izkaže, da zanj ni veljavnega pravnega temelja, se zastavi vprašanje, od koga je prikrajšani izpolnitelj upravičen zahtevati vrnitev izpolnjenega. Z drugimi besedami, pojavi se vprašanje, ali obstaja obogatitveni zahtevek le med strankama, med katerima je prišlo do neposrednega prenosa pre-

¹ Uradni list RS, št. 83/01 in nasl.

² Oseb, ki nastopajo v tujem imenu, kot na primer nesamostojni izpolnitveni pomočniki (npr. neposredni zastopniki, sli, posestni upravičenci), ne štejemo za stranke večstranskega obogatitvenega razmerja. Glej Wendehorst v: Bamberger (ur.) in dr., § 812, r. št. 166.

moženja, ali pa je zahtevek mogoč tudi zoper (posredno) obogateno tretjo osebo. Nadaljnja vprašanja se nanašajo na medsebojni odnos zahtevkov proti različnim osebam.

Tako v domači³ kot v tuji literaturi⁴ najdemo stališče, da gre za eno zapletenejših vprašanj prava neupravičene obogatitve, zaradi česar se njegovi obravnavi številni pravni redi izogibajo ali ga urejajo le zelo na splošno.⁵

Namen prispevka je predstaviti temeljne dileme, ki se odpirajo pri določanju upnika in dolžnika pri obogatitvenih zahtevkih v večstranskih razmerjih, ter predlagati pristop k njihovem reševanju v tipičnih tristranskih razmerjih, kot so asignacija, cesija, pogodba v korist tretjega, poroštvo, prevzem dolga, pristop k dolgu in prevzem izpolnitve.

2. Splošno o obogatitvenih zahtevkih v večstranskih razmerjih

2.1. Oris problema

Restitucijska obveznost iz neupravičene obogatitve je usmerjena v povrnitev koristi, ki jih je obogaten pridobil na škodo drugega. Iz zakonskega znaka »na škodo drugega« (prvi odstavek 190. člena OZ) teorija in sodna praksa izpeljujeta predpostavko prikrajšanja, katere namen pa ni v kvalitativnem ali kvantitativnem vrednotenju škode v smislu odškodninskega prava. Medtem ko za prikrajšanje zadošča že sam poseg v upnikovo pravno sfero, je namen te predpostavke le v določitvi upnika, ki je aktivno legitimiran za obogatitveni zahtevek.

V večosebnih pravnih razmerjih težava pogosto nastane na drugi strani – pri določitvi naslovnika zahtevka, saj se je lahko, posredno ali neposredno, na upnikov račun obogatilo več oseb. V izhodišču velja, da naj bo obogatitveni zahtevek usmerjen le zoper tistega, ki je bil s prenosom premoženja neposredno obogaten. S tem naj bi se preprečilo, da bi se upnik zahtevku zoper pravega dolžnika izognil tako, da bi povračilo zahteval od bolj oddaljenih prejemnikov, za katere je mogoče tako ali drugače sklepati, da so tudi okoriščeni na upnikov račun.⁶ Tako denimo stranka, ki je na podlagi veljavne pogodbe opravila izpolnitev v korist tretje osebe, sama pa od sopogodbjenika ni prejela nasprotne izpolnitve, izpolnitvenega zahtevka ne more nadomestiti z zahtevkom iz neupravičene obogatitve zoper tretjo osebo.⁷ Tudi če pogodba

³ Dolenc, str. 26; Juhart, str. 105, r. št. 3.

⁴ Visser (2002), str. 526; Zimmermann, du Plessis, str. 31; Whitty, str. 200; Schlechtriem, str. 321, r. št. 769.

⁵ Tako ugotavlja tudi Juhart, str. 105. Za primerjalnopravni pregled pristopov k reševanju tristranskih obogatitvenih razmerij glej Visser, str. 985 in 986.

⁶ Birks, str. 493.

⁷ Tako tudi VS RS v sodbi II Ips 4/2015 z dne 26. 5. 2016.

preneha, ima kondikcijski zahtevek zoper sopogodbenika načelno prednost pred verzijским zahtevkom zoper tretjo osebo.⁸

V nekaterih primerih pa je obogatitveni zahtevek zoper »tretjega« vendarle mogoč. Ker je težko oblikovati splošno pravilo, ki bi ustrezalo vsem položajem večstranskih razmerij, so se v najbolj tipičnih primerih razvila posamezna pravila, ki bodo predstavljena v nadaljevanju. Do vprašanj neupravičene obogatitve v tristranskih razmerjih v praksi pogosto prihaja pri bančnih nakazilih, denimo če nepooblaščen oseba banki odredi nakazilo določenega zneska z računa domnevnega pooblastitelja na tuj račun. Če imetnik računa kasneje ugovarja, da ni dal pooblastila za nakazilo kupnine, se zastavlja vprašanje, ali lahko banka od prejemnika nakazila zahteva vračilo plačanega zneska, tudi če je ta do njega upravičen, ker mu ga je imetnik računa dolgoval.⁹ Do vprašanj legitimacije za obogatitvene zahtevke prihaja tudi pri zmotnih preplačilih ali dvojnih nakazilih od banke. Primeri postanejo kompleksnejši, če so prejemniki z izročeno stvarjo, nepremičnino ali denarjem vmes že (odplačno ali neodplačno) razpolagali. Zastavlja se vprašanje, kdaj, če sploh, je v takih primerih mogoče z zahtevkom iz neupravičene obogatitve slediti posrednim prejemnikom koristi, kar je v angleškem pravu poimenovano kot »tracing«.¹⁰

Pravni redi so tradicionalno zadržani do dopustitve obogatitvenih zahtevkov proti tretjim osebam. To je posledica načela relativnosti obligacijskih razmerij, v skladu s katerim zaveze iz obligacijskih razmerij učinkujejo le med strankama konkretnega razmerja (*inter partes*), medtem ko so učinki zoper tretje osebe dopuščeni le izjemoma. Značilnosti sodobnega gospodarstva, kot so delitev dela, anonimnost poslovnega prometa in tipizirani množični posli, prav tako zahtevajo omejitve pri uveljavljanju restitucijskih zahtevkov zoper tretje osebe.¹¹ Tudi z vidika varstva pravnega prometa je potrebno, da se (dobroverni) tretji načeloma lahko zanese na veljavnost in dokončnost svoje pridobitve.¹² Tako denimo kupcu ni treba skrbeti, da bi prodajalčev dobavitelj zoper njega usmeril izpolnitveni ali restitucijski zahtevek.¹³ Eden od razlogov za tako ureditev je tudi načelo enakega obravnavanja upnikov v primeru dolžnikove insolventnosti. Če bi denimo lahko dobavitelj zahteval vračilo svoje izpolnitve neposredno od kupca, bi se s tem izognil tveganju nesolventnosti prodajalca in bi bil v razmerju do preostalih prodajalčevih upnikov postavljen v boljši položaj.¹⁴

⁸ Dannemann, str. 149.

⁹ Glej Looschelders, str. 414, r. št. 1153, ki pojasnjuje, da je povračilni zahtevek zoper prodajalca v takem primeru po nemškem pravu mogoč.

¹⁰ Glej Visser, str. 985.

¹¹ König, str. 1579.

¹² Schlechtriem, str. 321, r. št. 768.

¹³ König, str. 1579.

¹⁴ Prav tam.

Na tem mestu velja omeniti tudi to, da imajo specialnejši zahtevki iz tristranskih razmerjih, kot so denimo pravila o cesiji, asignaciji in subrogaciji, načelno prednost pred zahtevki iz neupravičene obogatitve. Če denimo nekdo plača tuj dolg in so izpolnjeni pogoji za subrogacijo, na izpolnitelja preide upnikova terjatev po pravilih subrogacije. V takem primeru bi kazalo izključiti možnost sklicevanja na obogatitveni zahtevek iz naslova plačila tujega dolga, ki je urejen v 197. členu OZ. Glede na to, da se lahko rok za zastaranje terjatve, ki je bila s subrogacijo prenesena na novega upnika, razlikuje od petletnega zastaralnega roka za zahtevek iz neupravičene obogatitve, bi bila pravila o zastaranju praktično izvotljena, če bi lahko po zastaranju terjatve upnik od dolžnika zahteval izročitev koristi po pravilih o neupravičeni obogatitvi.¹⁵ Pri tem je treba poudariti, da je situacija drugačna kot pri razmerju med odškodninskim in obogatitvenim zahtevkom, pri katerem po izrecnem pravilu 189. člena OZ ni ovir za to, da oškodovanec po zastaranju odškodninskega zahtevka ne bi mogel uveljavljati zahtevka iz neupravičene obogatitve. Odškodninski in obogatitveni zahtevek sta namreč po učinkih namenjena povsem drugemu cilju,¹⁶ zato uveljavljanje obogatitvenega zahtevka po zastaranju odškodninskega ne izniči njegovega namena (ne gre za *fraus legis* – obid zakona).¹⁷ Drugače pa velja za razmerje med neupravičeno obogatitvijo in subrogacijo, saj imata isti cilj – prenos koristi, ki jih je dolžnik dosegel tako, da je bil sam razbremenjen plačila dolga. Prav zato bi dopustitev zahtevka iz neupravičene obogatitve po zastaranju terjatve, ki je po pravilih subrogacije prešla na izpolnitelja, nasprotovala učinkom pravnega reda.

Podobno je odločilo Vrhovno sodišče RS v zadevi III Ips 80/2015 z dne 9. 5. 2017 (točki 14 in 15 obrazložitve): kadar v razmerju med podizvajalcem in naročnikom niso izpolnjeni pogoji za neposredni zahtevek podizvajalca po 631. členu OZ, neposrednega plačila od naročnika ni mogoče (subsidiarno) zahtevati na podlagi neupravičene obogatitve; razlog za tako odločitev je bil v navedenem primeru sicer v tem, da je za naročnikovo obogatitev obstajal veljaven pravni temelj (gradbena in podizvajalska pogodba).

2.2. Primerjalnopravni pogled

Primerjalnopravni pregled kaže, da v pravnih redih ni enotnega koncepta za določitev upnika in dolžnika v večosebnih obogatitvenih razmerjih.¹⁸ Francosko pravo k reševanju tovrstnih

¹⁵ Tako je na primer v sodbi VSL II Cpg 342/2015 z dne 8. 7. 2015 sodišče štelo, da je treba terjatve tožeče stranke obravnavati kot občasne terjatve, za katere velja triletni zastaralni rok, in pri tem uporabiti pravila o subrogaciji (tč. 14–16 obrazložitve sodbe).

¹⁶ Odškodninski zahtevek je usmerjen v povrnitev škode na strani oškodovanca, obogatitveni pa v odvzem neupravičenih koristi na strani obogateneega.

¹⁷ Glej tudi Nicholas, str. 2043.

¹⁸ Tako ugotavlja tudi Visser, str. 985.

vprašanj pristopa s precejšnjo mero fleksibilnosti, upoštevajoč okoliščine konkretnega primera, sklicujoč se na splošno obogatitveno klavzulo (1303. člen Code civil), ki jo je sodna praksa v zadevi *Boudier* utemeljila na primeru tristranskega obogatitvenega razmerja.¹⁹ V francoskem pravu so sicer dopustitvi obogatitvenega zahtevka zoper tretje osebe (posredne prejemnike koristi) naklonjeni predvsem v primeru insolventnosti neposrednega prejemnika koristi.²⁰ Sicer pa pisci opozarjajo, da kazuistični pristop, po katerem je določitev strank obogatitvenega zahtevka odvisna od okoliščin posameznega primera, brez vnaprej določenih jasnih pravil, z vidika pravne varnosti in predvidljivosti ni ravno dobrodošel.²¹

Drugačen pristop je ubralo nemško pravo, ki je razvilo podrobna pravila znotraj konkretnih tipov večstranskih razmerij.²² Gre za aprioristično metodo, ki teži k vnaprejšnji vzpostavitvi splošnih pravil za reševanje posameznega tipa večstranskega obligacijskega razmerja, kar spodbuja pravno varnost in predvidljivost. Čeprav je z njihovo uporabo mogoče rešiti marsikatero večstransko obogatitveno razmerje, so izjemno kompleksna in zato nepriljubljena.²³ Tudi v nemškem pravu se poudarja, da je v izhodišču treba upoštevati okoliščine konkretnega primera in pri uporabi pravil skrbeti za enako obravnavo bistveno podobnih primerov.²⁴ Tako se za neurejene primere tristranskih obogatitvenih razmerij smiselno uporabljajo pravila urejenih primerov, če so si položaji v bistvenem podobni.²⁵ Pri tem je nemško pravo oblikovalo smernice, ki naj jih sodišča upoštevajo pri iskanju rešitev v konkretnih primerih. V skladu z njimi velja: (1) vsaka pogodbeni stranka naj obdrži ugovore, ki jih ima iz razmerja do druge pogodbene stranke, katerega temelj je odpadel; (2) pogodbeno stranko naj se varuje pred ugovori, ki jih ima njen sopogodbenuk iz razmerja do tretjih oseb; (3) treba je stremeti k pravični porazdelitvi procesnega bremena in tveganja insolventnosti, zaradi česar naj ima pogodbeni

¹⁹ Sodba francoskega kasacijskega sodišča v zadevi *Julien Patureau proti Boudier* z dne 15. 6. 1892. V tem primeru je zakupnik za zakupljeno nepremičnino naročil gnojilo in z njim pognojil zemljo. Pred žetvijo je bilo zakupno razmerje razvezano, zaradi česar so koristi od pognojene zemlje pripadle lastniku nepremičnine. Ker je zakupnik ostal brez premoženja, prodajalcu ni mogel plačati dolgovane kupnine za gnoj, zato se je s svojim zahtevkom za plačilo kupnine obrnil na lastnika nepremičnine (ta naj bi bil namreč obogaten). Kasacijsko sodišče je v okviru *actio de in rem verso* (ki se je kasneje razvila v splošno obogatitveno klavzulo) priznalo zahtevek prodajalca zoper obogatene lastnika, z obrazložitvijo, da zakupnik, ki ga je sodišče obravnavalo kot posrednika, gnojila ni bil sposoben plačati, prav tako pa med njim in lastnikom nepremičnine ni obstajalo pravno razmerje, ki bi lastnika nepremičnine upravičevalo do tega, da bi obdržal koristi od gnojila. Več glej Wilburg, str. 78 in nasl.

²⁰ Več glej Nicholas, str. 2045.

²¹ Visser, str. 985.

²² Tako na primer König, str. 1577.

²³ Auer, str. 479.

²⁴ Wendehorst v: Bamberger (ur.) in dr., § 812, r. št. 168.

²⁵ Prav tam, r. št. 172.

stranka v čim večji meri opravlja le s tisto stranko, s katero je stopila v pogodbeno razmerje.²⁶ Tako kot v francoskem tudi v nemškem pravu velja načelo subsidiarnosti, po katerem ima kondikcijski zahtevek prednost pred verzijskim. To pomeni, da obogatitveni zahtevek zoper tretjo osebo ni mogoč, če ima upnik zoper sopogodbenika kondikcijski zahtevek. Pri tem ima v nemškem pravu pomembno vlogo opredelitev pojma izpolnitveno ravnanje, ki je eden ključnih elementov za obstoj kondikcije.²⁷

K apriorističnemu pristopu reševanja večstranskih obogatitvenih razmerij teži tudi slovensko pravo. Pri tem se delno približa modelu reševanja večstranskih obogatitvenih razmerij, kot je značilen za nemško pravo. Kljub temu pa so vnaprej določena le pravila za najbolj tipične primere tristranskih obogatitvenih razmerij, kot so cesija, asignacija, zastopanje in pogodba v korist tretjega,²⁸ pri čemer se v drugih primerih uporablja kazuistična metoda oziroma metoda analogije z urejenimi primeri. V slovenski teoriji so se z vprašanji tristranskih obogatitvenih razmerij ukvarjali predvsem Cigoj, Juhart in Dolenc,²⁹ medtem ko je sodna praksa glede tovrstnih vprašanj skopa.

3. Posamezni primeri tristranskih obogatitvenih razmerij

3.1. Izpolnitvena veriga

O verigi izpolnitev govorimo takrat, kadar izpolnitvenemu ravnanju med dvema osebama sledijo nadaljnje izpolnitve, ki so s prvo na neki način povezane. Za tak primer gre, če kupec naroči pri prodajalcu neko blago, ki ga ta z namenom prodaje pridobi od proizvajalca. Najprej pride do izpolnitve med proizvajalcem in prodajalcem, nato pa še med prodajalcem in kupcem. Gre za dve ločeni izpolnitveni ravnanji, zato velja, da obstaja kondikcija le v tistem razmerju, ki je obremenjeno z napako.³⁰ To pravilo velja tudi, če sta neveljavni obe izpolnitvi, tako da nastanejo obogatitveni zahtevki le med strankami posameznih izpolnitvenih razmerij – prodajalec ima kondikcijski zahtevek le do kupca, proizvajalec pa do prodajalca, pri čemer

²⁶ Gre za načela, ki jih je v svoji razpravi o tristranskih obogatitvenih razmerjih razvil Canaris (str. 802 in 803), uporabljajo pa se še danes (glej npr. Wendehorst v: Bamberger (ur.) in dr., § 812, r. št. 170).

²⁷ Visser je nemški koncept reševanja tristranskih razmerij primerjal z iskanjem srebrnih metkov – srebrni metek naj bi bila izpolnitev, in ko je izstreljen, daje jasen odgovor, med katerima osebama tristranskega razmerja obstaja kondikcijski zahtevek. Glej Visser (2002), str. 527.

²⁸ Glej Juhart, str. 105–120. V svojem članku Juhart analizira vprašanja cesije, asignacije in pogodbe v korist tretjega. Podobno izhaja tudi iz del Cigoja in Dolenca. Cigoj (2003, str. 264 in 265) pri obravnavi večstranskih obogatitvenih razmerij analizira cesijo, asignacijo in zastopniško razmerje, Dolenc pa cesijo in nakazilo (str. 26–30).

²⁹ Glej prejšnjo opombo.

³⁰ Wendehorst v: Bamberger (ur.) in dr., § 812, r. št. 174.

neposredna kondikcija proizvajalca zoper kupca ni mogoča.³¹ Tako velja, da vsaka stranka nosi tveganje insolventnosti svojega sopogodbena, saj ga je praviloma tudi sama izbrala, hkrati pa lahko vsaka od njiju uveljavlja le ugovore iz njunega razmerja in se ne more sklicevati na ugovore, ki jih ima zoper tretjega.³²

Pri izpolnitveni verigi ne gre za tristransko obogatitveno razmerje, pri katerem bi bili subjekti med seboj povezani na način trikotniškega razmerja, temveč za dve dvostranski razmerji.³³ Vendar pa lahko vmesni člen v verigi svoj kondikcijski zahtevek namesto izpolnitve kadarkoli odstopi svojemu upniku,³⁴ ki tako pridobi obogatitveni zahtevek do tretjega.³⁵ Glede na to, da je v slovenskem pravu uveljavljeno načelo kavzalnosti, bo v primeru, ko je predmet izpolnitvene verige določena stvar in so vsa vmesna razpolaganja neveljavna, lastnik upravičen do tega, da izročitev stvari zahteva od tretjega z vindikacijsko tožbo. Ta možnost je sicer delno omejena s pravili o pridobitvi lastninske pravice na premočninah od nelastnika (*a non domino*, 64. člen Stvarnopravnega zakonika – SPZ³⁶), na nepremičninah pa z načelom zaupanja v zemljiško knjigo (10. člen SPZ in prvi odstavek 8. člena Zakona o zemljiški knjigi – ZZK-1³⁷).

V nemškem pravu je izjema od načelne prepovedi kondikcije pri izpolnitvenih verigah do tretjega predvidena za primer, ko prejemnik izpolnitve prejeta neodplačno odsvoji naprej. V takem primeru lahko po izrecni določbi par. 822 nemškega Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) izpolnitelj zahteva vrnitev predmeta neposredno od tretjega (*Durchgriffskondiktion*), če je kondikcijska obveznost tistega, ki je s stvarjo razpolagal, izključena. To se praviloma zgodi zaradi odpada obogatitve, saj je, kot rečeno, razpolagatelj prejeti predmet neodplačno odsvojil tretjemu in od prejetega nima nobene nadomestne koristi. Upnik bo torej kondikcijski zahtevek lahko usmeril zoper tretjega pod pogojem, če je prejemnik, ki je prejeta neodplačno odsvojil naprej tretjemu, to prejel brez pravnega temelja, sam pa od neodplačne odsvojitve ni prihranil ničesar in je zato njegova restitucijska obveznost izključena po pravilu o odpadu obogatitve.³⁸

Slovensko pravo podobne določbe ne pozna. Velja namreč, da (zaradi načela kavzalnosti) ostane lastnik prvotni izpolnitelj in lahko zahteva vrnitev predmeta od tretjega z vindikacijsko tožbo. To je mogoče, če dobroverni tretji ni varovan s specialnimi pravili. Pri premočninah

³¹ Prav tam, r. št. 176.

³² Looschelders, str. 410, r. št. 1144.

³³ Prav tam, str. 30.

³⁴ Gre za odstop terjatve namesto izpolnitve, skladno s prvim odstavkom 425. člena OZ.

³⁵ V tem primeru gre za »kondikcijo kondikcije«. Looschelders, str. 411, r. št. 1144.

³⁶ Uradni list RS, št. 87/2002 in nasl.

³⁷ Uradni list RS, št. 58/2003 in nasl.

³⁸ Lorenz v: Staudinger, § 818, r. št. 5 in nasl.

sicer pridobitev lastninske pravice *a non domino* z neodplačnimi pravnimi posli ni mogoča,³⁹ medtem ko pri nepremičninah na podlagi načela zaupanja v zemljiško knjigo ni izključena.⁴⁰ Zlasti pri nepremičninah se torej zastavlja vprašanje, ali bi bila mogoča direktna kondikcija zoper dobrovernega tretjega, ki je nepremičnino prejel neodplačno in je na podlagi načela zaupanja v zemljiško knjigo na njej pridobil lastninsko pravico. Če sledimo stališču, da so z načelom zaupanja v zemljiško knjigo varovani tudi tisti prejemniki, ki so nepremičnino pridobili z neodplačnim pravnim poslom, bi v imenu konsistentne razlage kazalo slediti pravilu, po katerem kondikcijski zahtevek zoper dobrovernega tretjega tudi v takih primerih ni mogoč. V nasprotnem primeru bi bilo pravilo o pridobitvi lastninske pravice na podlagi načela zaupanja v zemljiško knjigo v takih okoliščinah izvotljeno. Nekateri pisci pa izražajo pomisleke zoper stališče, da je z načelom zaupanja v zemljiško knjigo varovan tudi pridobitelj, ki je nepremičnino prejel neodplačno.⁴¹ Pri neodplačnih pravnih poslih namreč pridobitelj (upoštevajoč premoženjske razmere) ne pride v slabši položaj, če ne postane lastnik nepremičnine, na podlagi česar avstrijska sodna praksa daje prednost interesom resničnega lastnika pred interesi neodplačnega pridobitelja.⁴² V takem primeru bi bila zoper neodplačnega pridobitelja mogoča tako vindikacijski kot obogatitveni zahtevek.

V praksi je veriga izpolnitvenih ravnanj pogosto skrajšana tako, da izpolnitelj, praviloma po naročilu svojega sopogodbnika, izpolnitveno ravnanje opravi neposredno tretjemu – tako denimo A po naročilu B izpolni neposredno končnemu naročniku C. S tem B izpolni svojo obveznost, ki jo ima v razmerju do sopogodbnika A. V praksi je pogost primer, ko proizvajalec po naročilu prodajalca proizvod dobavi neposredno končnemu naročniku. Tudi v tem primeru obstajata dve izpolnitveni ravnanji, kot da bi šlo za izpolnitveno verigo, zahtevki iz neupravičene obogatitve pa zato obstajajo le znotraj obravnavanih razmerij.⁴³ To pomeni, da ima C obogatitveni zahtevek zoper B, B pa zoper A.

³⁹ Po izrecni dikciji prvega odstavka 64. člena SPZ se zahteva, da je tretji pridobil stvar na podlagi odplačnega pravnega posla.

⁴⁰ Glej npr. sklep VSK I Cp 1187/2005 z dne 6. 3. 2007.

⁴¹ Ščernjavič, str. 19; Vlahek, str. 122. Ščernjavič se pri tem sprašuje, ali je z vidika načela enakosti ustrezno, da so posledice za resnično lastninsko pravico enake v primeru neodplačnih in odplačnih pravnoposlovnih razpolaganj, saj pri neodplačnih pravnih poslih pridobitelj ne pride v slabši položaj, če ne postane lastnik. Vlahek opozarja na vprašanje, zakaj bi bila dobroverna pridobitev na nepremičninskem področju bolj varovana od pridobitve na premičninskem. Pri tem še pojasnjuje, da je različnost ureditve odvisna od tega, kaj načelo zaupanja v zemljiško knjigo dejansko varuje: promet, v okviru katerega pride tudi do pretoka denarnih sredstev, ali zgolj promet, ki poteka na podlagi načela zaupanja.

⁴² Vlahek, str. 122.

⁴³ Looschelders, str. 411, r. št. 1146 in 1147; Wendehorst v: Bamberger (ur.) in dr., § 812, r. št. 172.

3.2. Asignacija

Nakazilo ali asignacija je eno najpogostejših tristranskih razmerij, pri katerih prihaja do vprašanj neupravičene obogatitve. Z nakazilom nakazovalec (asignant – A) pooblasti nakazanca (asignata – B), da na njegov račun izpolni nekaj določeni tretji osebi – prejemniku nakazila (asignatarju – C), tega pa pooblašča, da sprejme to izpolnitev (1035. člen OZ). Pri asignaciji se zastavlja vprašanje, kdo in zoper koga lahko vloži obogatitveni zahtevek v primeru neveljavnosti kritnega ali valutnega razmerja ali celo obeh. V tristranskem razmerju asignacije obstaja pravno razmerje le med asignatom (B) in asignantom (A) – kritno razmerje; ter med asignatarjem (C) in asignantom (A) – valutno razmerje; medtem ko je razmerje med asignatom (B) in asignatarjem (C) zgolj dejanske narave.⁴⁴

V izhodišču velja pravilo, da obogatitveni zahtevek nastane le v tistem razmerju, ki je obremenjeno z napako.⁴⁵ To je v skladu s splošnim pravilom, po katerem naj ima pogodbeni stranka v čim večji meri opravlja le s tisto stranko, s katero je stopila v pogodbeno razmerje. Če torej kritno razmerje ne obstaja ali je neveljavno, asignant (B) pa je že opravil nakazilo asignatarju (C), se lahko asignant (B) z obogatitvenim zahtevkom obrne le zoper asignanta (A). Zahtevek torej obstaja le med strankama kritnega razmerja.⁴⁶ Tako izhaja tudi iz sodbe Vrhovnega sodišča RS v zadevi II Ips 4/2015 z dne 26. 5. 2016, v kateri je kupec po naročilu prodajalca kupnino plačal tretjemu. Podlaga za to je bil dolg prodajalca do tretje osebe. Ker kasneje prodajalec ni izpolnil svoje pogodbene obveznosti do kupca, je bila pogodba razdrta. Sodišče je zavrnilo kupčev zahtevek za vračilo kupnine od tretje osebe in poudarilo, da je kupec s plačilom tretji osebi pravzaprav izpolnil prodajalcu in ima zato obogatitveni (kondikcijski) zahtevek le zoper njega.⁴⁷ Ker je bilo z napako obremenjeno kritno razmerje, tj. razmerje med kupcem in prodajalcem, je med njima nastal tudi obogatitveni zahtevek. Tako odločitev podpira tudi okoliščina, da je tretji prejel izpolnitev na podlagi veljavnega pravnega temelja, ki izvira iz valutnega razmerja, zaradi česar njegova obogatitev ni neupravičena. Podobno je Vrhovno sodišče RS odločilo tudi v zadevi III Ips 75/2014 z dne 25. 11. 2015, v kateri je banka na podlagi sklepa o izvršbi upnici nakazala dolgovani znesek s transakcijskega računa dolžnice, ki je bila njena komitentka, vendar je bila v zmoti glede obstoja dolžničinega kritja na njenem računu. Sodišče je poudarilo, da je z napako obremenjeno kavzalno razmerje, torej razmerje med dolžnico

⁴⁴ Wendehorst v: Bamberger (ur.) in dr., § 812, r. št. 180.

⁴⁵ Looschelders, str. 413, r. št. 1150; Wendehorst v: Bamberger (ur.) in dr., § 812, r. št. 187; za slovensko pravo tako tudi Dolenc, str. 27. Temu stališču sledi tudi sodna praksa (glej npr. sodbo VS RS III Ips 75/2014 z dne 25. 11. 2015, r. št. 10).

⁴⁶ Cigoj (2003), str. 264; Juhart, str. 117; Dolenc, str. 27. Tako velja tudi v nemškem pravu, glej npr. Lorenz v: Staudinger, § 812, r. št. 50.

⁴⁷ Tč. 9 navedene sodbe.

in banko, zato le v tem razmerju pride do neupravičene obogatitve.⁴⁸ Posledično ima banka obogatitveni zahtevek zoper dolžnico.

Podobno velja tudi, če napaka obstaja v valutnem razmerju in je bilo nakazilo že izvedeno; v tem primeru se zoper asignatarja (C), ki je od asignata (B) neutemeljeno prejel določeno korist, lahko obrne le asignant (A).⁴⁹ Kadar sta z napako obremenjeni obe razmerji, tako kritno kot valutno, nakazilo pa je bilo že izvedeno, obogatitveni zahtevki praviloma obstajajo le znotraj posameznih razmerij (kritnega in valutnega), kar pomeni, da lahko asignant (A) zahtevek iz neupravičene obogatitve naperi zoper asignatarja (C), asignat (B) pa le zoper asignanta (A).⁵⁰

Izjemo je mogoče priznati v primeru, ko je kritno razmerje neveljavno, valutno razmerje pa temelji na neodplačnem pravnem poslu. V tem primeru se nemško pravo prav tako sklicuje na določbo § 822 BGB, ki ureja primer neodplačnega prenosa koristi s prejemnika na tretjo osebo, in dopušča neposredni zahtevek asignata (B) zoper asignatarja (C).⁵¹ Dodatna predpostavka za neposredni zahtevek je, da je obogatitveni zahtevek zoper asignanta (A) zaradi odpada obogatitve izključen. Velja torej enako pravilo kot pri izpolnitveni verigi. Da je v takih primerih mogoč neposredni zahtevek zoper asignatarja (C), velja tudi v slovenskem pravu.⁵² Prikrajšani sicer zaradi odpada obogatitve pri asignantu (A) ne bi mogel doseči restitucije, argument za tako stališče pa je tudi, da naj prejemnik pri neodplačnih razpolaganjih ne bo deležen pravnega varstva.⁵³

Direktni zahtevek asignata (B) zoper asignatarja (C) obstaja tudi takrat, kadar za izpolnitveno ravnanje asignata ni bilo veljavnega naročila s strani asignanta (A). V praksi gre pogosto za primere, ko banka zmotno nakaže denar napačnemu prejemniku ali pride do dvojnega plačila oziroma drugačnega preplačila. V tem primeru ima banka neposredni restitucijski zahtevek zoper prejemnika (C).⁵⁴ Drugače pa velja, kadar imetnik računa banki po nesreči posreduje napačno številko prejemnikovega računa in je nakazilo opravljeno neupravičeni tretji osebi.⁵⁵

⁴⁸ Glej tč. 10 navedene sodbe.

⁴⁹ Cigoj (2003), str. 264; Dolenc, str. 27; Lorenz v: Staudinger, § 812, r. št. 50.

⁵⁰ Loewenheim, str. 33.

⁵¹ Lorenz v: Staudinger, § 812, r. št. 50.

⁵² Juhart, str. 117.

⁵³ Schwab v: Säcker in dr., § 822, r. št. 1. Tudi Cigoj, ki je zavzel enako stališče, pojasnjuje, da je iz pravnopolitičnih razlogov solvensu treba priznati kondikcijski zahtevek proti obdarjencu. Da tako stališče našemu pravnemu redu ni tuje, Cigoj utemeljuje s sklicevanjem na ureditev izpodbijanja dolžnikovih pravnih dejanj, pri kateri je izpodbijni zahtevek zoper pridobitelja v primeru neodplačnega razpolaganja v vsakem primeru mogoč, ne glede na to, ali je pridobitelj vedel za izpodbijnost ali ne (tretji odstavek 259. člena OZ). Glej Cigoj (2003), str. 265.

⁵⁴ Lorenz v: Staudinger, § 812, r. št. 51.

⁵⁵ Looschelders, str. 417, r. št. 1155.

V tem primeru je direktni zahtevek banke zoper prejemnika nakazila izključen in se banka s (pogodbenim) zahtevkom za povračilo stroškov lahko obrne na imetnika računa, saj je bilo nakazilo opravljeno na podlagi veljavnega naročila. Ima pa imetnik računa kondicijski zahtevek zoper prejemnika nakazila.⁵⁶

Pravilno pa je postopalo Višje sodišče v Ljubljani v zadevi I Cp 748/2017 z dne 26. 7. 2017, ko obravnavane situacije ni štelo za tristransko razmerje. V navedenem primeru je banka na transakcijski račun toženke izplačala znesek iz kreditne pogodbe, ki jo je v njenem imenu sklenil njen sin, pri čemer za tako ravnanje ni imel pooblastila in je ponaredil podpis na tej pogodbi. Toženkin sin je nato še isti dan po nakazilu denar prenakazal na svoj račun. Sodišče je štelo, da zoper toženko ni mogoče uveljavljati niti izpolnitvenega niti obogatitvenega zahtevka, ker ni bila stranka kreditne pogodbe, prav tako pa od navedenega zneska ni bila neupravičeno obogatena. V tem primeru bi bil mogoč le zahtevek zoper toženkinega sina.

3.3. Pogodba v korist tretjega

Po analogiji z asignacijo tudi pri pogodbah v korist tretjega velja, da obogatitveni zahtevek nastane v tistem razmerju, ki je obremenjeno z napako. Če do napake pride v kritnem razmerju, tj. razmerju med promitentom in promisarjem, se promitent z restitucijskim zahtevkom praviloma lahko obrne le na promitenta in ne na beneficiaryja.⁵⁷ Izjema velja v primeru, ko je valutno razmerje, tj. razmerje med promitentom in beneficiaryjem, neodplačne narave; v takih situacijah se lahko promisar z restitucijskim zahtevkom obrne tudi na beneficiaryja.⁵⁸ Enako velja, kadar pride v razmerju med promisarjem in beneficiaryjem do preplačila ali dvojnega plačila; v takem primeru lahko, tako kot pri asignaciji, promisar preplačilo zahteva neposredno od beneficiaryja.⁵⁹

3.4. Cesija

3.4.1. Obogatitveni zahtevki med cedentom in cesionarjem

Odstop terjatve ali cesija je pogodba, s katero upnik, cedent, prenese svojo terjatev na novega upnika, cesionarja. Čeprav terjatev načeloma preide že s trenutkom sklenitve pogodbe o cesiji, pridobi cesija polni učinek šele, ko je o njej obveščen odstopljeni dolжник, cessus. Od tega trenutka naprej namreč lahko veljavno izpolni le novemu upniku, cesionarju.

⁵⁶ Prav tam.

⁵⁷ König, str. 1587; Juhart, str. 116.

⁵⁸ Juhart, str. 116.

⁵⁹ König, str. 1587.

Do položaja neupravičene obogatitve med cedentom in cesionarjem najpogosteje pride, kadar cessus izpolni cesionarju, kasneje pa se izkaže, da za cesijo ne obstaja veljaven pravni temelj ali pa je ta kasneje odpadel.⁶⁰ V tem primeru ima cedent obogatitveni zahtevek zoper cesionarja, ki se je neupravičeno obogatil na njegov račun.

Mogoča je tudi obrnjena situacija, in sicer da je cesionar neupravičeno obogaten na cedentov račun. Do takega položaja pride, če cessus ni bil obveščen o odstopu terjatve in je veljavno izpolnil cedentu. V takem primeru je neupravičeno obogaten cedent, prikrajšan pa cesionar, ki bi moral prejeti izpolnitev,⁶¹ zato se cesionarju prizna obogatitveni zahtevek zoper cedenta.⁶²

3.4.2. Cessusov obogatitveni zahtevek

Mogoča pa je tudi situacija, ko je neupravičeno prikrajšan cessus, in sicer če je po tem, ko je bil o odstopu obveščen, obveznost že izpolnil cesionarju, vendar je bil bodisi odstop terjatve med cedentom in cesionarjem neveljaven bodisi odstopljena terjatev ne obstaja. V tem primeru se zastavlja vprašanje, ali lahko cessus zahtevek iz neupravičene obogatitve naperi zoper cedenta ali cesionarja. V slovenski teoriji se je s tem vprašanjem ukvarjal Juhart, ki je opozoril tudi na različna stališča v nemškem pravu.⁶³

Relativno nesporna je situacija, kadar pride do neupravičene obogatitve zaradi neveljavnega odstopa terjatve, cessus pa je že izpolnil cesionarju. V takem primeru lahko vračilo plačanega zahteva neposredno od cesionarja.⁶⁴ Pogosto gre za situacije preplačila, in sicer če je bila terjatev odstopljena v nižjem znesku, kot znaša cessusov dolg, cessus pa je zato cesionarju plačal več, kot mu je bil dolžan na podlagi odstopljene terjatve. V takem primeru ima cessus v razmerju do cesionarja obogatitveni zahtevek za vračilo preveč plačanega zneska.⁶⁵

Drug sklop primerov se nanaša na položaje, ko odstopljena terjatev ne obstaja, cessus pa je izpolnil cesionarju. Mnenja v nemškem pravu glede naslovnika zahtevka v takih primerih so še danes deljena.⁶⁶ Po večinskem stališču teorije je za cessusov zahtevek pasivno legitimiran cedent.⁶⁷ Pri tem poudarjajo pomen analogije s pogodbo v korist tretjega in asignacijo ter

⁶⁰ Juhart, str. 108. Tako tudi Wendehorst v: Bamberger (ur.) in dr., § 812, r. št. 244.

⁶¹ Cigoj (2003), str. 264; Juhart, str. 108.

⁶² Juhart, str. 109.

⁶³ Prav tam, str. 109–115.

⁶⁴ Reuter, Martinek, str. 148.

⁶⁵ Prav tam.

⁶⁶ Za pregled različnih stališč glej Reuter, Martinek, str. 149–154.

⁶⁷ Izjema naj bi veljala le za zakonito cesijo in odstop terjatve na podlagi sodne odločbe, pri katerih naj bi bil za zahtevek pasivno legitimiran cesionar.

se sklicujejo na načelo, da se s cesijo položaj odstopljenega dolžnika ne sme poslabšati.⁶⁸ Na drugi strani kritiki opozarjajo, da bi bilo to načelo dosledno spoštovano le, če bi imel cessus še subsidiarni zahtevek zoper cesionarja.⁶⁹ Zagovorniki nasprotnega stališča, po katerem ima cessus zahtevek zoper cesionarja, opozarjajo na to, da stopi v primeru, ko odstopljena terjatev ne obstaja, cesionar na mesto cedenta in da tako sploh ne gre za tristransko razmerje, temveč za dvostransko razmerje, v katerem je cesionar prejemnik izpolnitve in tudi dolžnik obogatitvenega zahtevka.⁷⁰ To stališče je pred kratkim podprl tudi Reuter, ki poudarja, da je v vseh primerih neveljavnega odstopa terjatve za zahtevek pasivno legitimiran cesionar.⁷¹ Pri tem pojasnjuje, da je cesijo zmotno obravnavati po analognih pravilih asignacije, saj cessus s plačilom cesionarju ne namerava izpolniti tuje obveznosti, kot je to pri asignaciji. Interesi strank so zato drugačni kot pri asignaciji, zaradi česar cesija potrebuje drugačno obravnavo. V nemški teoriji se je oblikovalo tudi tretje stališče, po katerem je v nekaterih primerih za zahtevek pasivno legitimiran cedent, v drugih pa cesionar.⁷² Sodna praksa je sprva dopuščala le zahtevke zoper cesionarja, novejša odločbe Zveznega vrhovnega sodišča pa dajejo prednost pasivni legitimaciji cedenta.⁷³

Juhart se je v našem pravu zavzel za rešitev, po kateri je za obogatitveni zahtevek cessusa pasivno legitimiran cesionar.⁷⁴ Pri tem sicer dodaja, da je v primeru, ko je valutno razmerje neodplačne narave, s cessusovo izpolnitvijo okoriščen cedent, pri neodplačni cesiji pa cesionar; vendar kazuistični pristop, po katerem bi bila pasivna legitimacija odvisna od odplačnosti valutnega razmerja, z vidika pravne varnosti po njegovem mnenju ni sprejemljiv. Pravila o cesiji namreč ne zahtevajo cessusovega sodelovanja, zato ne bi bilo ustrezno pričakovati, da bi ta vedel, ali je razmerje med cedentom in cesionarjem odplačne narave, od česar je namreč odvisna odločitev, ali je zahtevek za povrnitev neupravičeno pridobljene koristi naperil zoper pravo osebo.⁷⁵ Tudi v nemškem pravu, v katerem je pri asignaciji in pogodbi v korist tretjega pasivna legitimacija odvisna od (ne)odplačnosti valutnega razmerja, podobnega razlogovanja pri cesiji ni zaslediti. Na splošno je mogoče ugotoviti, da gre z vidika prava neupravičene obogatitve pri situaciji, ko cessus izpolni obveznost, ki naj bi izhajala iz odstopljene terjatve, vendar ta ne obstoji, za situacijo izpolnitve neobstoječe obveznosti. Tako se pridružujem Juhartovemu stališču, da je dopustno cessusu priznati zahtevek zoper cesionarja. Če pa je cesionar za od-

⁶⁸ Juhart, str. 109.

⁶⁹ Prav tam.

⁷⁰ Loewenheim, str. 54.

⁷¹ Reuter, Martinek, str. 158 in 159.

⁷² Podrobneje glej Reuter, Martinek, str. 149.

⁷³ Tako na primer BGH v sodbi IVb ZR 102/87 z dne 2. 11. 1988 in sodbi XII ZR 253/91 z dne 10. 3. 1993.

⁷⁴ Juhart, str. 114.

⁷⁵ Prav tam, str. 113.

stopljeno neobstoječo terjatev cedentu moral kaj plačati, ima na voljo kondikcijski zahtevek zoper njega. Cedent namreč odgovarja cesionarju za prodajo neobstoječe terjatve (423. člen OZ).

Drugače od cesije pri subrogaciji upnik izpolnitelju ne odgovarja niti za obstoj niti za izterljivost prenesene terjatve ob izpolnitvi. Tudi v teh primerih se lahko zgodi, da izpolnitelj plača v zmotnem prepričanju, da dolžnikova obveznost obstaja, kasneje pa se izkaže, da je pravna podlaga te obveznosti neveljavna. Po izrecni določbi 279. člena OZ kljub okoliščini, da upnik ne odgovarja za obstoj in izterljivost terjatve ob izpolnitvi, ni izključena uporaba pravil o neupravičeni obogatitvi. Če je torej izpolnitelj plačal neobstoječ dolg, se bo s kondikcijskim zahtevkom lahko obrnil neposredno na upnika.⁷⁶ Glede na to, da pri določbah o subrogaciji niso predvidena druga specialnejša pravila, se za položaje neupravičene obogatitve smiselno uporabljajo pravila o takih položajih pri cesiji.

3.5. Poroštvo

Do položajev neupravičene obogatitve v tristranskih razmerjih prihaja tudi pri akcesornih zavarovanjih, kot sta na primer poroštvo in zastava. Kadar porok izpolni upniku, poroštvena pogodba (tj. pogodba med porokom in upnikom) pa je neveljavna, lahko porok zahteva vrnitev izpolnjenega neposredno od upnika.⁷⁷ V tem primeru je namreč z napako obremenjeno prav razmerje med porokom in upnikom, zaradi česar je po pravilu, da kondikcijski zahtevek nastane v tistem razmerju, ki je obremenjeno z napako, taka rešitev logična. Obogatitveni zahtevek zoper upnika ima porok tudi, kadar se izkaže, da terjatev do dolžnika sploh ne obstaja (posledično ne obstaja niti porokova obveznost), porok pa je že plačal upniku.⁷⁸ Gre za kondikcijski zahtevek zaradi plačila nedolga. Po načelu akcesornosti je namreč upnik tisti, ki nosi riziko, da se v primeru neveljavne terjatve z restitucijskim zahtevkom nanj ne obrne le dolžnik, temveč tudi porok, saj je privolil v to, da se poleg dolžnika zaveže tudi porok.⁷⁹

Posebno pravilo je v 1032. členu OZ predvideno za primer, ko porok brez dolžnikove vednosti plača upnikovo terjatev, ta pa je pozneje na dolžnikovo zahtevo razveljavljena ali ugasne s pobotom. V tem primeru sme porok zahtevati vrnitev plačanega samo od upnika in nima zahtevka zoper dolžnika (1032. člen OZ). Ne šteje se namreč, da je plačal kot porok, kar je negativna posledica dejstva, da dolžnika o izpolnitvi ni predhodno obvestil. V nasprotnem

⁷⁶ Tako tudi Juhart v: Juhart, Plavšak (2003), 279. člen OZ, str. 280.

⁷⁷ Reuter, Martinek, str. 160.

⁷⁸ Tako tudi Kranjc v: Juhart, Plavšak (2004), 1032. člen OZ, str. 1073.

⁷⁹ Prav tam.

primeru bi ga dolžnik lahko opozoril na to, da bo terjatev odpadla.⁸⁰ Cigoj pojasnjuje, da se določba uporablja za primere, ko terjatev ob plačilu še obstaja, vendar naknadno odpade, vzrok za možnost, da terjatev odpade, pa je obstajal že ob plačilu.⁸¹

Kadar porok poravna upnikovo terjatev, preide ta terjatev nanj z vsemi stranskimi pravicami in jamstvi za njeno izpolnitev (1018. člen OZ). Gre za zakonito subrogacijo, zaradi česar so pravila o neupravičeni obogatitvi izključena. Zahtevek poroka zoper dolžnika zastara v roku, ki je predviden za zastaranje prenesene terjatve, pri čemer je morebitno uveljavljanje obogatitvenega zahtevka po poteku tega zastaralnega roka izključeno. Kadar imamo položaj solidarnega poročstva, porok pa v celoti plača zapadlo terjatev, ima v skladu s 1033. členom OZ regresni zahtevek zoper preostale poroke za povrnitev dela, ki odpade na posameznega poroka. Regresni zahtevek zoper solidarne dolžnike izhaja že iz splošnega pravila prvega odstavka 404. člena OZ, pri čemer pa ni povsem jasno, v kolikšni meri se zanj uporabijo pravila neupravičene obogatitve, kar je v praksi relevantno zlasti z vidika zastaranja.⁸²

3.6. Prevzem dolga, pristop k dolgu in prevzem izpolnitve

S prevzemom dolga, ki je pogodba med dolžnikom in prevzemnikom, se prevzemnik zaveže, da bo v razmerju do upnika stopil na mesto dolžnika (prvi odstavek 429. člena OZ). Prevzem dolga učinkuje, če upnik vanj privoli, in ima za posledico spremembo osebe dolžnika. Tudi tu prihaja do položajev neupravičene obogatitve. Če prevzemnik izpolni terjatev, ki ne obstaja, ima kondikcijski zahtevek zoper upnika.⁸³ Položaj pa je drugačen, če je prevzemnik izpolnil, vendar se izkaže, da je pogodba o prevzemu dolga neveljavna. V tem primeru se lahko prevzemnik z obogatitvenim zahtevkom obrne le na dolžnika in zahteva, da mu povrne korist, ki jo je imel zaradi tega, ker je bil razbremenjen svoje obveznosti.⁸⁴ Gre za obogatitveni zahtevek zaradi plačila tujega dolga.

Drugače od prevzema dolga pa pri pristopu k dolgu stari dolžnik ne postane prost svoje obveznosti (432. člen OZ). S pogodbo, ki jo skleneta upnik in pristopnik, se namreč slednji zaveže, da bo izpolnil dolžnikovo obveznost, pri čemer po pristopu k dolgu upniku odgovarja poleg dolžnika. Od poročstva se razlikuje v tem, da pristopnik nima regresnega zahtevka zo-

⁸⁰ Cigoj (1986), str. 2670.

⁸¹ Prav tam, str. 2671.

⁸² Večina pravnih redov izpeljuje regresni zahtevek neposredno iz položaja solidarnih dolžnikov, pri čemer v tem okviru ureja posamezna pravila regresnih zahtevkov (tako na primer tudi modelna zakonika PECL in DCFR). Drugače pa je denimo v Angliji, kjer je regresni zahtevek podrejen pravu neupravičene obogatitve. Več glej Meier, Gesamtschuld, v: Basedow in dr., str. 701 in 702.

⁸³ Tako tudi Schwab v: Säcker in dr., § 812, r. št. 202.

⁸⁴ Prav tam, r. št. 204.

per dolžnika, če izpolni terjatev, saj je njegovo razmerje do dolžnika odvisno od morebitne pogodbe, ki jo je sklenil z njim.⁸⁵ V takem primeru so zahtevki za povrnitev plačanega pogodbene narave in ne gre za vprašanja regresa oziroma neupravičene obogatitve. Kadar pride do položaja, ko se po izpolnitvi terjatve izkaže, da ta ne obstaja ali pa je bil pristop k dolgu neveljaven, so pravila smiselno enaka kot pri pristopu k dolgu. V tem primeru ima pristopnik kondikcijski zahtevek zoper upnika.⁸⁶ Pri neveljavnosti prevzema dolga je z napako obremenjeno razmerje med upnikom in pristopnikom, zaradi česar ima pristopnik neposredni zahtevek zoper upnika.

Podobno velja pri prevzemu izpolnitve, pri katerem se tretji dolžniku zaveže, da bo izpolnil njegovo obveznost do upnika (434. člen OZ). Če dolg ne obstaja, ima prevzemnik kondikcijski zahtevek zoper upnika, če pa je neveljaven dogovor o prevzemu izpolnitve, se lahko prevzemnik z zahtevkom obrne le na dolžnika.⁸⁷

4. Zaključek

Pravo neupravičene obogatitve temelji na načelu izravnalne pravičnosti in stremi k vzpostavitvi stanja, ki je obstajalo pred neupravičenim premikom premoženja (*restitutio in integrum*). Položaji neupravičene obogatitve nastajajo tudi v večstranskih razmerjih, kjer lahko neupravičen prenos premoženja vodi do tega, da je na upnikov račun, posredno ali neposredno, obogatenih več oseb. Zaradi načela relativnosti obligacijskih razmerij je obogatitveni zahtevek izhodiščno dopuščen le zoper tistega, čigar obveznost je bila z upnikovim ravnanjem izpolnjena. Če je torej kupec po prodajalčevem naročilu znesek kupnine plačal tretjemu, kasneje pa se je izkazalo, da je prodajna pogodba neveljavna, bo lahko vrátilo plačanega zahteval le od prodajalca. S plačilom je namreč izpolnil svojo obveznost do prodajalca. To je odraz pravila, po katerem ima kondikcijski zahtevek zoper pogodbeno stranko prednost pred verzijskim zahtevkom zoper tretjo osebo. Tako v večosebnih razmerjih obogatitveni zahtevek praviloma obstaja le v tistem razmerju, ki je obremenjeno z napako. V tem pravilu se zrcali temeljno načelo, po katerem naj ima pogodbeni stranka v čim večji meri opravlja le s tistim, s katerim je stopila v pogodbeno razmerje. S tem tudi vsaka stranka nosi stečajni riziko pogodbene stranke iz svojega kavzalnega razmerja.⁸⁸

⁸⁵ Cigoj (1984), str. 1311.

⁸⁶ Prav tam, r. št. 205.

⁸⁷ Lorenz v: Staudinger, § 812, r. št. 45.

⁸⁸ Dolenc, str. 27.

Literatura

- AUER, Marietta. Neuanfang beim Bereicherungsausgleich in Dreipersonenverhältnissen. *Zeitschrift für die gesamte Privatrechtswissenschaft*, 2016, str. 479–493.
- BAMBERGER, Heinz Georg, in dr. (ur.). *BeckOK BGB*. 45. izdaja. München: Verlag C. H. Beck, 2017.
- BASEDOW, Jürgen, HOPT, Klaus J., ZIMMERMANN, Reinhard. *Handwörterbuch des Europäischen Privatrechts*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2009.
- BIRKS, Peter. 'At the expense of the claimant': direct and indirect enrichment in English law. V: Johnston, D., Zimmermann, R. (ur.), *Unjustified Enrichment, Key Issues in Comparative Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002, str. 493–525.
- CANARIS, Claus-Wilhelm. Der Bereicherungsausgleich im Dreipersonenverhältnis. V: *Festschrift für Karl Larenz zum 70. Geburtstag*. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1973, str. 799–865.
- CIGOJ, Stojan. *Veliki komentar Zakona o obligacijskih razmerjih*, 2. knjiga. Ljubljana: Uradni list SR Slovenije, 1984.
- CIGOJ, Stojan. *Veliki komentar Zakona o obligacijskih razmerjih*, 4. knjiga. Ljubljana: Uradni list SR Slovenije, 1986.
- CIGOJ, Stojan. *Teorija obligacij: splošni del obligacijskega prava*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije, 2003.
- DANNEMANN, Gerhard. *The German law of unjustified enrichment and restitution, A Comparative Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- DOLENC, Mile. Pravne posledice ničnosti pogodbe (o nekaterih problemih kondikcijskih zahtevkov). *Pravni letopis*, 2011, str. 19–32.
- JUHART, Miha. Kondikcijski zahtevki pri cesiji in nekaterih drugih večosebnih razmerjih. *Zbornik znanstvenih razprav*, letn. LII, 1992, str. 105–120.
- JUHART, Miha, PLAVŠAK, Nina (ur.). *Obligacijski zakonik s komentarjem*. 2. knjiga. Ljubljana: GV Založba, 2003.
- JUHART, Miha, PLAVŠAK, Nina (ur.). *Obligacijski zakonik s komentarjem*. 4. knjiga. Ljubljana: GV Založba, 2004.
- KÖNIG, Detlef. Ungerechtfertigte Bereicherung. V: *Bundesminister der Justiz, Gutachten und Vorschläge zur Überarbeitung des Schuldrechts*, Bd. 2. Köln: Bundesanzeiger, 1981.
- LOEWENHEIM, Ulrich. *Bereicherungsrecht*. 3. izdaja. München: Verlag C. H. Beck, 2007.
- LOOSCHELDERS, Dirk. *Schuldrecht, Besonderer Teil*. München: Verlag Franz Vahlen, 2014.
- NICHOLAS, Barry. Unjust enrichment and subsidiarity. V: *Scintillae iuris; studi in memoria di Gino Gorla*. Milano: Giuffrè, 1994, str. 2037–2046.
- REUTER, Dieter, MARTINEK, Michael. *Ungerechtfertigte Bereicherung*, 2. Teilband. Tübingen: Mohr Siebeck, 2016.
- SÄCKER, Franz Jürgen, in dr. (ur.). *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch (MüKoBGB)*, Bd. 6. 7. izdaja. München: Verlag C. H. Beck, 2017.
- SCHLECHTRIEM, Peter. *Schuldrecht Besonderer Teil*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2003.

- STAUDINGER, Julius von. *Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen*, Buch 2, §§ 812–822. Berlin: Sellier de Gruyter, 2007.
- ŠČERNJAVIČ, Iztok. O nekaterih dilemah načela zaupanja v zemljiško knjigo in o učinkih overjenega zemljiškoknjžnega dovolila. *Odvetnik*, št. 80, april 2017, str. 16–24.
- VISSER, Daniel. Unjustified Enrichment in Comparative Perspective. V: Reimann, M., Zimmermann, R. (ur.), *The Oxford Handbook of Comparative Law*. Oxford: Oxford University Press, 2019, str. 962–993.
- VLAHEK, Ana. Odprta vprašanja načela zaupanja v zemljiško knjigo. *Izbrane teme civilnega prava II*, 2007, str. 111–129.
- WHITTY, Niall R. Indirect enrichment in Scots law, Part I. *The Juridical Review, The Law Journal of Scottish Universities*, 1994, str. 200–282.
- WILBURG, Walter. *Die Lehre von der ungerechtfertigten Bereicherung nach österreichischem und deutschem Recht*. Gradec: Leuschner & Lubensky, 1934.
- ZIMMERMANN, Reinhard, DU PLESSIS, Jacques. Basic Features of the German Law of Unjustified Enrichment. *Restitution Law Review*, 1994, str. 14–43.